

FLEISZ KATALIN

Benőtt-e a fejünk lágya?

Nagy Koppány Zsolt: *Nem kell vala megvéniülnöd 2.0**

Kritika

Különös, elgondolkoztató, habár egyenetlen színvonalú Nagy Koppány Zsolt legutóbbi megjelent regénye. Úgy vet fel napjainkban élő, sürgető kérdéseket, hogy eközben – hála a humoros, fordulatos, poénokra kihegyezett stílusnak – nem válik halálosan komollyá. Egyetlen, bár más-más életszakaszokba forduló nézőpont vibrálóan eleven kaleidoszkópja a regény, és talán nem túlzás, ha azt állítjuk, minden esetben a túlélés, a meglevő viszonyokon való felülkerekedés a tét a főhős számára.

A regény ugyanis úgy alkotja meg egy ember életének három különböző életszakaszra osztott teljességét, hogy a (még viszonylag) fiatalság, az érett kor és az öregkor mentén osztja három részre a regényt. Ezek közül kétségkívül az öregkor, a regény címét is viselő *Nem kell vala megvéniülnöd 2.0* rész a legsikerültebb. Az előző két regényegység inkább csak előjáték, bevezetés az utolsó nagyot csattanó rész felé. Maga a regény is alátámasztja ezt az állítást, méghozzá a főhős szájából, akiről kiderül, hogy munkája mellett regényt is ír – méghozzá épp azt, amit a kezében tart az olvasó – ,és épp munkahelyének „kibeszélése” miatt rúgják ki a hivatalból. Az elbocsátás jelenetében a főhősnek főnöknőjével szemben hangzik el ez a szövegrész: „*Egy háromkötetes könyvet írok, és annak csak az első része szól a hivatalról. Illetve nem a hivatalról: egy hivatalról. És őszintén szólva mind az első, mind pedig a második kötet csak előjáték a harmadikhoz.*”

Kezdjük tehát a harmadikkal. A regény időközben megismert angoltanár főhőse immár az öregkorba lépett, azonban az idillien unalmas nyugdíjas évek helyett otthonában bujkálni kényszerül. Ekkorra ugyanis a társadalombiztosítási rendszer összeomlott, nem képes – vagy nem akarja – eltartani az öregeket, akikre az ÖSÖK (Öregekre Specializálódott Öldöklő Kommandó) nyíltan vadászik. Egy fenyegető disztópia tehát a harmadik rész, ami szerencsés megoldással

FLEISZ KATALIN (1978, Nagykároly) irodalomtörténész. Doktori tanulmányait Debrecenben és Finnországban végezte. Tanulmányt, könyvkritikát és rövidprózát publikál.

egyetlen személy életén keresztül, annak nézőpontján mutat be túrhetetlen – ám mégis kénytelen-kelletlen eltűrt – viszonyokat. Van egy előtörténete ennek a disztópiának – már a munkahelyen, a főhős, Fényező Nagyjuhász János közhivatalnoksága, majd angoltanársága idején észrevétlenül közéjük lopózott egy „nyugdíjasok felzabálják a keresetünket” érzés. Meglevő társadalmi deficiteket élez ki a végsőig a könyv, úgymint: rohamosan csökkenő gyerekszületés, megnövekedett adók, egyszóval a társadalmi egyensúly felborulása. A társadalom egyre inkább képtelenné válik arra, hogy eltartsa az öregeket, ami egy emberen túli, irracionális gyűlöletté dagad, egészen odáig fajulva, hogy az utcán talált időseket – 1980. január 1. előtt születetteket – gondolkodás nélkül lelövik.

* Nagy Koppány Zsolt: *Nem kell vala megvéniülnöd 2.0*. Magvető, Budapest, 2014.

A harmadik rész, a *Nem kell vala...* ürügyén az olvasó a *hatás* mibenlétéről is elgondolkozhat. Merthogy – számomra legalábbis – hat ez a rész, megmozgat valamit, a félelemmel vegyes vagy legalábbis nyomasztó érzéstől a felszabadult csodálkozásig. Mi is történik ebben a disztópiában? A társadalmi egyensúly felborulását a központosított, egy kézben halmozódó hatalmas vagyon idézi elő, ami egy félelmetes, irányíthatatlan hatalommá növi ki magát. Minden a Központi Kormány kezébe fut be, aminek fejében az emberek egy *kicsit* jobban élnek, és aminek fejében nem látnak-hallanak a társadalmat mozgató hatalomról. A technikai fejlődésre épülő „globalizált” világ végnapjait mutatja meg tehát ez a negatív utópia, abból a világból indul ki, amelyben mi is léte-zünk. Nem légből kapott, a valóságtól teljesen elrugaszzkodott tehát ez az elképzelés, még ha annak végletekig vitt, legsötétebb karikírozása is.

De térjünk vissza a regény szövegéhez. A helyzet tehát kilátástalan, viszont a remény nem hunyt még ki teljesen. Hősünk ugyan elevenen eltemetve lányának és vejének lakásában húzza meg magát, egy tetőtéri kis lyukban, ahol mégsem a számvetés, a lemondás vagy önsajnálát határozza meg mindennapjait, hanem az eleven – szinte öregséget meghazudtoló – reakció a mindennapi, akár legkisebb dolgokra. Apátiába süllyedés helyett a napi, legegyszerűbb szokásokhoz kötődő rutinba kapaszkodik, mondván: *„ragaszkodnunk kell a rítusokhoz, a céltalannak és értelmetlennek tűző napi rutinhoz, máskülönben elveszünk; ha egy aggregény nem engedi el magát, hanem rendszeresen fürdik és borotválkozik, tiszta inget vesz föl, és egyáltalán, szépen fölöltözik, reménykedhet, hogy nem csak lefelé van már. Eszerint próbálok élni magam is, rutinosan, mégis odafigyelve matatok órákig ebben a kis szobában, és könnyebben telik az idő, mintha csak sírnék.”*

Ebben a furcsa, *csak azért is* életvágyban folyton ott bujkál, hogy minden csakis kapaszkodó, minden csakis a halál elődázásaként kap értelmet. És ha visszatérünk újra a hatás kérdésére, talán a rész olvasóra ható ereje nem más, mint az ellentét. Ami nem a halál – mert azt meg lehet szépíteni –, hanem az egyén, az egyes élet értéktelensége és egy teljes mélységében megmutatott élet között feszül. Az egyén ugyanis rítusokban él, eszik, iszik, szükségletei vannak, reflektál és urambocsá, még szerelemre is vágyik, ráadásul

öregkorában. A padlásszoba-szigeten átélt szerelem is lényegében fiatal korához hasonlóan, annak testiségét is megélve történik, – az olvasó megkönnyebbülésére – a szomszéd manzárdba bezárt szép, kívánatos (!) öregasszonnyal. Miközben kint minden pillanatban eldurranhat a géppuska. Persze az öldöklés az élet nevében történik, egy fiktív kollektivitás nevében eltörölni az egyént, a személyest – tudjuk, a történelemben nem egyszer történt már ilyen.

A könyv egészére jellemző a poénokra sarkító, az olvasó meglepődésére számító fordulatosság. A regénynek ez a része is tartogat egy slusszpoént, miszerint az öregek öldöklését csakis a főhős rosszindulatú, érzéketlen veje találta ki (ha már disztópia, legyen teljesen az!), hogy megfélemlítse, sarokba szorítsa, és még aljas tréfát is űzzön vele. Ugyanakkor ezt a regény végén megjelenő csavart a regény első részében bemutatott ÖSÖK-gyűlés – ahova a főhős véletlenül elkeveredik – el is hitelteleníti egy kissé. Mert ha már főhősünk fiatalkorában ez a kommandó szervezkedik, szítja a gyűlöletet, természetes lehet, hogy ugyanez a szervezet irányító hatalommá növi ki magát. A teljes kitaláció szempontjából az is furcsa, hogy az utcán harckocsik járőröznek, és katonák szólnak be a kerítésen a két meglepett, halálra elkészült öregnek, még ha nem is lövik le őket. Bár az nem tagadható, hogy egy nyitott regényvég szerencsés regényzárlat, még ha kételkedik is, de mindenképpen elgondolkoztatja az olvasót. És meg is könnyebbül, mert innentől a

menekülés mindenképpen az egyetlen hiteles tett, akárhogy végződjék is a sorsuk.

A regény első részében – főhősünk még viszonylag fiatal korában – sejtésszerű utalások, valamint a már említett ÖSÖK-gyűlés mutat a regény harmadik részének disztópiája felé. De sok más szöveg felé is kisugárzás teremődik itt. Ugyanis a rész üdítően humoros, napjaink városi szlengjére építő nyelvhasználatát folytonosan átszövik a „komoly”, klasszikus irodalmi áthallások. A regénycím Shakespeare *Lear királyából* lehet ismerős: „*Nem kell vala megvénülnöd, mielőtt fejed lágya benőtt*”, mondja a királynak a Bolond. Az első rész címében: *Feljegyzések a hivatalból* világos a kapcsolatot Dosztojevszkij *Feljegyzések az egérlyukból* című művével. De ha a regény első részének mottóit nézzük, mindegyik valamiképp a hivatal kérdését járja körül – még a Villon-idézet is, amely a bordély és a hivatal között teremt kapcsolatot. *A Feljegyzéseket... olvasva érthető is, miért.*

Egyszóval a hivatal köré épülő olvasói asszociációk és a regényben megjelenő hivatal kapcsolódása értelmezői többletet, holdudvart kölcsönöz a regénynek. És ebben a kapcsolódásban a regénybeli hivatal különösen is egyedivé válik. Mert a kollektíven – így Fényező Nagyjuhász János által is – utált munkahelyen hiába az ápolts külső, nőknek miniszoknya, férfiaknak titokban, munkaidőben nézett pornócsatorna és töméntelen mennyiségű kávé, a hivatal modern köntösben is hivatal. Mai szóhasználattal élve: közigazgatás. Habár az nem annyira az egyéni szabadságot elnyomó hatalom, ugyanis a megmosolyogtató humoros hangnem egyfajta kollektív cinkosságról beszél, egy hallgatolagos megegyezésről a naplopásra. „*De a hivatalban, itt, ahol állásom vagyon, nem elég dolgozni – ezt folyamatosan el is kell mondan. Aki csak dolgozik, elveszett ember. Beszélni kell róla, kommunikálni, hogy mennyit, és hogy már alig bírod. Órákig ecseteljük egymásnak, mily rengeteg a dolgunk, és közben kávéit iszogatunk.*”

Épp ez a sziporkázóan humoros, étellel teli hang teszi különösen zavaróvá a szöveg testébe betoldott kínosan pontos forrásmegjelöléseket. Nem tűnik indokoltnak a szöveg egyes részeihez kapcsolt szövegközi utalások helyeinek pontos feltüntetése azért sem, mivel egyes, akár még direkter szöveg-

hatások viszont nincsenek feltüntetve. Az, hogy egyes szövegekhez minduntalan más szöveghelyek is kapcsolódnak, teljesen természetes, az olvasással-írással való együtt járó folyamat, unos-untalan való demonstrálása fölösleges.

Izgalmasabb viszont a szöveg harmadik részének tragédiája felé mutató baltás gyilkos álomjelenet, ami az álom asszociatív logikája szerint értelmezhető. A kép jól elhelyezett, a főnöknővel való szeretkezés után jelenik meg: az intimitás sebezhető állapotában. Ugyanez a kép immár részletezőn kifejtve a harmadik rész prológusa, amikor is a döbbenet – ami nem kis részt a szöveg azonosítatlan, „levegőben lógó” álomszerűsége miatt éri az olvasót – értelmezői potenciállá válik az olvasó tudatában. (Mint ahogy a harmadik részben a főhős betoldott naplójegyzetei, amik szintén a testi fájdalom borzalmi mentén értelmezik a fenyegetettséget.)

Rátérve a középső, *Az angoltanár evangéliuma* címet viselő részre, úgy tűnik, mintha egy különálló betoldás lenne, ami csak arra hivatott, hogy egyfajta híd legyen, folytonosságot teremtsen a regény első és harmadik része között. A folytonosságot szavatólító finom utalások, amelyek a regény első részében még megvoltak, itt már eltűnnek, csakis a főhős személye, az itt már érett korba lépett céges angoltanár, az összekötő pillér. Számomra több ponton problematikus ez a középső rész. Egyrészt maga a szöveg sem több különálló, frap-

páns epizódok füzérénel. Szó esik a tanítványokkal való foglalataskodás fárasztó unalmáról, „a fordítás gyönyörűségéről”, a hagymaevés élvezetéről, a hatalmát éreztető főnökeleségről, jól megérdemelt wellness-hétvégéről. Önmagukban ugyan szórakoztatóak, az olvasó figyelmét ébren tartó szövegek ezek, azonban a sziporkázó stílus, a humor, amelynek az első részben még tétje volt, itt mintha tét nélküli ismétlődésbe fulladna. Nem világos az sem, mitől *evangelium* az angoltanári mindennapos küszködés – a főhőst ugyanaz a munkája iránt érzett unalom, a kiskapuk, kibúvók keresése határozza meg, mint az első részben. A regényrészlet záró epilógus sem mutatkozik többnek öncélú,

játékos stílusparódiánál. Az ugyanis, hogy a mai élet viszonyai, szókinccse archaizáló nyelven szólal meg úgy, hogy a nyelv itt nem nyújt értelmelői potenciált, véleményem szerint, indokolatlan.

Összességében véve egyszerre gondolatébresztő, megdöbbentő, ugyanakkor szórakoztató Nagy Koppány Zsolt könyve; az élményért mindenképpen érdemes kézbe venni.